

Πολιτική της Ελλάδος Ιστορίαν κατά τον 20ο αιώνα

- μουσικοτροπική απόπειρα
εθνικής αυτογνωσίας -

Μία “εκτός πεπατημένης” μουσικολογική - πολιτική
ανάλυση του Ελληνικού Έθνικού Ύμνου

► Η μελοποίηση του Ύμνου εις την Ελευθερίαν από τον Ιταλοπαθή Μάντζαρο υπήρξε η αιτία που ένα galante εμβατήριο φορτώθηκε στη ράχη του Έλληνα ως «εθνικός ύμνος». Εικόνες τρόμου και μεταφυσικής έντασης στο ποίημα του Σολωμού (βλέπε κόψη σπαθιού, ιερά κόκκαλα) αποσυντίθενται μουσικά με κουρνιασμένες φράσεις και μετρική ουδετερότητα (παράδειγμα 2, σελ 45). Τα συνεχή διαστήματα, που στροβιλίζουν αναπαυτικά (βαλσικά θα έλεγε κανείς) γύρω από τρίτες, η αποφυγή ισχυρών μελωδικών πτώσεων, και οπωσδήποτε η ακύρωση του εμβατηριακού παλμού με την υιοθέτηση τριπλού μέτρου (δεξι-αριστερό-μπασιτόνι) καθιστούν τον Μαντζάρειο ύμνο ιδεώδη για χοροεσπερίδα απόστρατων αξιωματικών.

Πώς να δομηθεί λοιπόν πατριωτικός οίστρος γύρω από μια τέτοια μελοποίηση; Πώς να ξεχυθεί το ηρωικό περιεχόμενο της Ελευθερίας μέσα από το μικροαστικό μφασόλφαμι; Ρώτησε κανείς τα υπέρβαρα Ελληνόπουλα αν θα σήκωναν ποτέ τα όπλα στον πλάγιο και καθιστό ήχο της ηττοπάθειας; Με τέτοια μουσική, ανάδελφοι, ούτε τα αιωρούμενα σωματίδια της Βασιλεύουσας δεν επαναπατρίζουμε.

Η μαλθακότητα του Μαντζάρειου ύμνου συνηχεί ύποπτα με μια εθνική ιστορία αδιάλειπτης εξάρτησης από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η Ελλάς δημιουργήθηκε ως Ευρωπαϊκή σφήνα στην παραπαίουσα Οθωμανική αυτοκρατορία. Ταπεινή και άδολη, σαν άλλη Σταχτοπούτα, η νεότευκτη οντότητα παραδόθηκε με προξενίο σε βασιλικό οίκο της αλλοδαπής. Παρά την διογκούμενη αντίσταση εντόπιων δυνάμεων, η Ελλάς θα παρέμενε ετεροκαθορισμένη για ενάμιση περίπου αιώνα. Τί άλλο μπορούσε να είναι ο μύθος της ισχυρής εθνικής συνείδησης αν όχι θυμικό παραπέτασμα στην διάρρηξη ενός παρθένου βασιλείου; Και τί υποδηλώνουν οι κοκορικορώνες περί αρχαίων ημών προγόνων αν μη την έλλειψη αυτοδιάθεσης στο εδώ-και-τώρα; (Αρχαίοι πρόγονοι κι αχρείοι απόγονοι θαρρώ πάνε πακέτο.)

Είναι δύσκολο άραγε να συγκριθεί ένας μουσικά υποτονικός Ύμνος εις την Ελευθερία με την πολιτική ηττοπάθεια ενός έθνους που ποζάρει ως μετενσαρκωμένο μεγαλείο; Θα μπορούσε ίσως το αποικιακό εμβατήριο του Μάντζαρου να θεωρηθεί έκφραση μιας ετερόβουλης Πολιτικής της Ελλάδος Ιστορίας; Ιδού το ερώτημα, Γραικοί!

Ο επιστημονισμός, η ακαδημαϊκή δυσκαμψία, και πρωτίστως η έλλειψη φιλοσοφικού στοχασμού στη σύγ-

Παράδειγμα 1

Σε γνω-ρί-τω-πό την κό-ψη του επα-θού την τρο-μέ-ρη.
Σε γνω-ρί-τω-πό την ό-ψη που με δια-μέ-τρηι τη γη.
Απ' τα κό-κα-λα θηλ-μέ - νη των Ελ-λύ-νων τα-ε-ρά.
(e. rit.)
Και εν πρώ-τα-ντρι-ω - μέ - νη και - ρε-ω και - ρε-ε-λευ-θε-ριά.

Η αρχή του Ύμνου “Εις την Ελευθερίαν” του Δ. Σολωμού, τονισμένη πάνω στο σκοπό του τραγουδιού “Έναν μύθο θα σας πω του Μ. Χατζηδάκι

χρονη διανόηση θα μάς αρνηθούν την όποια αιτιακή σχέση μεταξύ των δύο παράλληλων αντιφάσεων. Κι όμως, ο φυσικός θα δεχτεί ότι η αδιάλειπτη εκτέλεση της Μαντζάρειας μελωδίας για περισσότερο από έναν αιώνα συνιστά ένα μετρήσιμο φαινόμενο (παραγωγή και διάδοση ηχητικών κυμάτων). Ο κοινωνιολόγος θα προσθέσει το βάρος της συμβολικής σήμανσης του φαινομένου (μουσική που ντύνει τελετές εθνικής επιβεβαίωσης), ενώ ο ψυχολόγος θα επικυρώσει τη συναισθηματική φόρτιση τέτοιων εκτελέσεων. Και μόνον αυτές οι συνιστώσες δεν μπορεί παρά να δίνουν ένα σημαντικό πολιτισμικό άθροισμα, αυτό ακριβώς που ζητά να δηλώσει ο όρος «εθνικός ύμνος».

Η ιδιόρρυθμη διασκευή της μελωδίας του Μάντζαρου επιδιώκει την ανάδειξη του δίζυγου «εθνικός ύμνος» και «πολιτική ιστορία» της Ελλάδος. Και όχι μόνον αυτό. Έστω μεταφορικά, ο εμβολισμός ξένων εθνικών ύμνων στην εν λόγω μελωδία προσφέρει τη δυνατότητα για μια πολιτική μουσικολογία και ανασκαλεύει τα πύθουρα μιας εθνικής πολιτικής στη μουσική. Πολλά είναι τα ερωτήματα που μια τέτοια παρέμβαση γεννοβολά. Για παράδειγμα: Μήπως εθνομνούμε συνεπέστερα με την απαγγελία και μόνον των εγερτήριων στίχων του ποιητή; Αλλά και τι μάς εμποδίζει να λαλούμε τον Εθνικό Ύμνο στον ανδρείο σκοπό του Χατζηδάκι:

[Μουσικό παράδειγμα 1, μελωδία Μ. Χατζηδάκι]

(Συγκρίνεται η λεβεντιά του τσάμικου, το ρυθμικό του «κάτσε καλά, ωρέ», με τη συνεσταλμένη μελωδία ενός ήσσονος ευπατρίδη; Ποιος Ευρωχούλιγκαν θα μείνει όρθιος στο ξεχείλισμα τέτοιου θούρειου από τα στόματα χιλιάδων Ελλήνων; Ποιου γηγενή το δέρμα δεν θα σφίξει στην ηρωική κατάφαση της παρεστιγμένης του θέσης; Ο Χατζηδάκις πρόσφερε εν κρυπτώ μια εθνική μελωδία. Στο λαρύγγι μας στέκει η αναγνώρισή της ως Ύμνου της Ελλάδος.)

Ο παρεμβολισμένος ύμνος αποτελεί συνάμα κριτική μουσικολογία, μουσική κριτική και, μεταφορικά έστω, πολιτική χαρτογράφηση της Ελλαδικής ιστορίας. Ο δε υπότιτλος «μουσικοτροπική απόπειρα εθνικής αυτογνωσίας» παραπέμπει στα εξής «αυτονόητα»: σαν την Ελευθερία

του Σολωμού, η εθνική αυτογνωσία «βγαίνει» μέσα από κόκαλα, συγκεκριμένα από τα οστά της ιδεοληψίας και του εθνικισμού. Δεν είναι προϊόν συλλογικής κατήχησης, αλλά κατάκτηση προσωπικού αγώνα. Δεν αναγράφεται σε καρτολίνα, αλλά διαπνέει τη σκέψη και την πράξη έκαστου πολίτη. Και, τέλος, δεν χρειάζεται βρακόπανα, στολές, φανφάρες κι επιδείξεις για να εμπεδωθεί. Μια μελωδία της αρκεί, για πάντα ν' αγκαϊζει.

► Η Αμερικανική διείσδυση στην μεταπολεμική Ελλάδα άγγιξε αποικιοκρατικά βάθη. (Προηγήθηκε βεβαίως η πληθυσμιακή διείσδυση της Ελλάδος στην Αμερική ως μεταναστευτικό ρεύμα.) Η άφιξη των Γιάνκηδων συνέπεσε με το ηθικό απόγειο των ΗΠΑ ως μαχητή των σύγχρονων ελευθεριών. Ο Μεγάλος Πόλεμος πρόσφερε οικονομική διέξοδο σε μια χώρα παγιδευμένη από το κραχ του 1929. Χάρη στην πολιτική μαεστρία του Ρούζβελτ, ο αναβλύζων ενθουσιασμός του Αμερικανού διοχετεύτηκε στον αγώνα για την προάσπιση του ελεύθερου κόσμου. Μολονότι η Αμερική άργησε να μυριστεί τις προθέσεις του Στάλιν στην μεταπολεμική σκακιέρα, αντιμετώπισε το πρόβλημα δυναμικά αλλά και με υπερβάλλοντα ζήλο: ο ενθουσιασμός της αλλοιώθηκε σε φρενήρη αντικομμουνισμό.

Παρθένο θύμα στην μεταπολεμική αναμέτρηση καπιταλισμού και σοσιαλισμού υπήρξε η Ελλάς. Την ώρα που οι κατεστραμμένες χώρες του Άξονα έχτιζαν νέες οικονομίες, η μυριοφαγωμένη απόληξη των Βαλκανίων ξόδευε χρήματα κι αίμα στον Εμφύλιο της ντροπής. Κι όταν οι Κεντροευρωπαϊκές δημοκρατίες προσανατολιζόνταν σε ένα μεικτό σύστημα ελεύθερης αγοράς με στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης, η αντικομμουνιστική ψύχωση των Αμερικανών υποβίβαζε εκατομμύρια Έλληνες σε πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Αν μη τι άλλο, οι οκτάβες της εναρκτήριας φανφάρας του ύμνου των ΗΠΑ παραπέμπουν στην απουσία διαλεκτικής σκέψης και πράξης στην Αμερική, αυτό που όλοι κατανοούμε ως Αμερικανικό φονταμενταλισμό. Η δε εγκατάλειψή τους στο δεύτερο τμήμα της φράσης καθιστά ευπρόσληπτη την περίφημη Αμερικανική ακολουθία μεταξύ αποστολικής ρητορείας και πολιτικού αμοραλισμού.

Moderato (♩=100-104) Arrangement: ILIAS CHRISOCHOIDIS

①
mf
p
con Pedal
mf

poco a poco cresc.
f
ff
5.1.92

► Η Γερμανική κουλτούρα υπήρξε προϋπόθεση για τη δημιουργία της σύγχρονης Ελλάδος. Χωρίς τον ιδεαλισμό και τη λατρευτική σχέση των Γερμανών με την κλασική αρχαιότητα το νέο Βασίλειο ίσως να μην επιβίωνε. Για πρώτη φορά η ίδρυση ενός κράτους στηρίχθηκε, τουλάχιστον ρητορικά, στο επιχείρημα της ιστορικής συνέχειας. Είναι δε σημαντικό ότι επικεφαλής του τέθηκε ο γόνος τού πλέον αρχαιόπληκτου μονάρχη της Ευρώπης. Ο ίδιος αυτός ιδεαλισμός βέβαια σφράγισε και το τέλος της Βαυαρικρατίας στην Ελλάδα, αφού την οδήγησε σε πολιτισμική και τελικά πολιτική σύγκρουση με την Ελλαδική πραγματικότητα.

Αν η πολιτική επιρροή του Γερμανόφωνου χώρου εξασθένησε με την αποχώρηση του Όθωνα, η πολιτιστική του διευρύνθηκε. Η γιγάντωση της Γερμανικής διάνοησης και τέχνης τον 19ο αιώνα προσέλαμψε λαμπρά μαυλά από το νεότευκτο βασίλειο, τα οποία επιστρέφοντας στο πάτριο έδαφος συνέστησαν πυρήνες επιστημονικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας. Τα απαραίτητα επιτεύγματα του Γερμανικού πνεύματος, ωστόσο, φούντωσαν έναν άκρατο εθνικισμό που έφερε τελικά την Ευρώπη στο χείλος του ιστορικού μηδενισμού. Απόδειξη τούτου είναι ότι η Ελλάδα, το παρελθόν της οποίας στάθηκε φάρος για την Γερμανική κουλτούρα, αναδείχτηκε κορυφαίο θύμα του Ναζιστικού τυφώνα. Και παρά τον εθνικό της βιασμό από το Τρίτο Ράιχ, συνείσφερε στην ανοικοδόμηση της Γερμανίας με τα φτηνά της εργατικά χέρια. Η αδιάλειπτη αναφορά της Ελλάδος στη Γερμανία υποδηλώνεται με τη χρήση ισοκράτη στο μπάσο, ενώ η ακολουθία σταθερών και ασταθών συνηχίσεων στη μελωδική φράση εκφράζει την ευρεία διακύμανση αυτής της σχέσης.

► Η Βρετανική επιρροή στην Ελλάδα υπήρξε ουσιώδης, αλλά σπανίως άγγιξε τα όρια του αποικιοκρατικού εξαναγκασμού. Πονάνε ακόμη, βέβαια, τα Δεκεμβριανά του

1944, απεγνωσμένη προσπάθεια του Τσώρτσιλ να κρατήσει τον Στάλιν έξω από τη Μεσόγειο. Από την άλλη, όμως, στη Βρετανία οφείλουμε ένα μεγάλο κομμάτι του Ευρωπαϊκού φιλελληνισμού στα δύσκολα χρόνια της απόσχισης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την πολιτική ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, και φυσικά την υλική συμπαράσταση στον αγώνα κατά των Ναζί. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα δύο έθνη καταλαμβάνουν τους αντίποδες της Γηραιάς Ηπείρου. Και ουδείς αμφιβάλει για την πολιτική αντίθεση των αντίστοιχών τους νοοτροπιών. Ελλάδα και Βρετανία, ωστόσο, εσχέχουν ως τα πλέον ναυτικά έθνη της Ευρώπης. Πλήρως αποσπασμένη από την κυρίως Ήπειρο η μία και το απώτατο άκρο της στην Μεσόγειο η άλλη, συνδέονται επίσης με ένα κοινό πάθος για ανεξαρτησία και την επιμονή σε μια ψυχολογία αναδελφισμού. Η παρεμβολή του Βρετανικού ύμνου μεταξύ μελωδίας και μπάσου υποδεικνύει την σταθεροποιητική αλλά όχι πάντα ευδιάκριτη επιρροή της Βρετανίας στην Ελλάδα. Η δε αντιστικτική της διαπλοκή με τη μελωδία του Μάντζαρου υποδηλώνει μια σχέση εσωτερικής ανταπόκρισης παρά εξωτερικής συγγένειας.

O Ilias Chrissochoidis επιπλέει στη μεταδιδακτορική νιρβάνα του Stanford University. Η πολυετής παρουσία του στο Silicon Valley δεν κατάφερε ν' αλλοιώσει την οικουμενικά Ελληνική του συνείδηση, η οποία ανέκαθεν καταύγαζε εκτός του Ελλαδικού εναέριου χώρου. Μουσικολόγος κατά επάγγελμα και διαστροφή, έχει προσφέρει μελέτες για το έργο του Νίκου Ασρινιδη, τη μουσική φιλοσοφία του Shakespeare, το συμβολικό περιεχόμενο του Μοντεβερδιανού L'Orfeo, και πρόσφατα μια θεμελιώδη εξέταση της πρώτης πρόσληψης των Ορατορίων του Handel. Ως συνθέτης, έχει υπογράψει ιδιουργήματα, όπως την οπερα-μιούζικαλ Η Μεγάλη Απόφαση του Πυθαγόρα, Τα Τραγούδια του Ενώχ, Κοντσέρτο για Πιάνο, καθώς και τις παρωδίες Frankenstein Sonata, Jurassic Prelude, και Sonatamounatamou.

